

Erős Balázs MUSZÁJ VÁLTOZ(TAT)NI
SCHILLING ÁRPÁD és ERŐS BALÁZS beszélgetése

1999 óta ismerjük egymást. Nagyjából kilenc évet dolgoztunk együtt az általam vezetett Krétakör Színházban. 2008-ban sokakban értetlenséget szült, hogy a társulat megszűnt, a Krétakör átalakult.

• Az átalakulás fogalmával kapcsolatban nagyon fontosnak tartom, hogy nézzünk végig a Krétakör Színház történetén. Hiszen abban több olyan pillanat is volt, mely átalakulást jelentett, csak nem látta annak a külső szemlélő.

Az első szakasz az 1995-1998 közötti időszak volt: az adhoc szabadcsapaté, évi egy előadással, ami vagy elkészült, vagy nem, vagy lehetett rá valahogy pénzt szerezni, vagy nem. Barátokkal, sokszor fizetés nélkül. Az volt az alapkérdés, hogy miért csináljuk mindezt, és nem az, hogy megéri-e.

Ehhez képest komoly változás volt az a pillanat, amikor Gáspár Mátéval összeismerkedtem, és bekerültek olyan szempontok a működésbe, melyek akkor számomra, huszonnégy évesen még elképzelhetetlenek voltak. Ekkor kezdtünk el konkrétan, összeszedettebben pályázatot írni, koncepciót készíteni. Próbáltunk nem csak előadásról előadásra élni. Elkezdtük a működésünket valamilyen formában intézményesíteni, valamint ekkor indultunk el a pénzügyi elszámoltathatóság, és ami a legfontosabb, a közönségkapcsolat fejlesztésének irányába is. Ez már önmagában paradigmaváltás volt. Mindeközben megindult a külső érdeklődés, elsőként egy párizsi színházigazgató, Patrick Sommier részéről, aki a Baal című előadásunk kapcsán figyelt fel ránk, és 2002-ben egy igen komoly felajánlást tett: finanszírozta az átalakult társulat egyéves működését.

2002-2008 között pedig az állam - részben Patrick felajánlása miatt, részben a külföldi érdeklődés és sikerek következtében - kiemelt támogatásban részesítette a színházat. Ez szerintem még nagyobb váltás volt, mint ami 2008-ban bekövetkezett. Hiszen az alapítók közül - rajtam kívül - senki sem volt már ekkor a társulatban.

Én ugyan látom ezeket a komoly váltásokat, de a nagyközönség számára a Krétakör Színház a 2002-2008 között megismert társulatot jelentette. A színház megszokott keretei között hoztuk létre az alkotásainkat: lehet kint játszani vagy bent, lehet különböző formákról beszélni, de igazából nem volt ezen előadások között nagy különbség. Minden előadás ugyanabba a nagy tartományba tartozott.

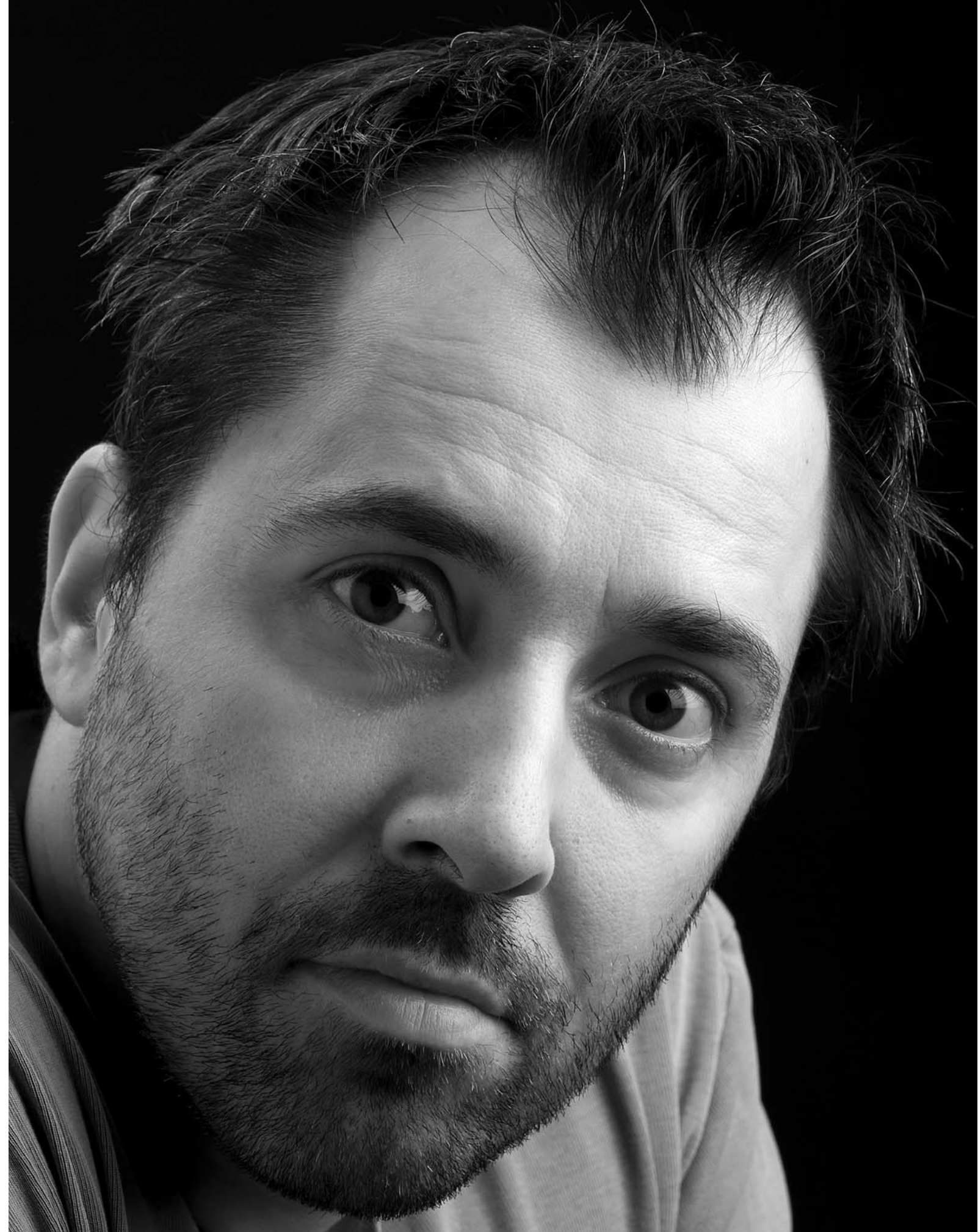
Ellenben a 2008-ban történt váltás során, *A szabadulóművész apológiájával* a színház értelmezésének kitágításába fogott bele a Krétakör. Ez fölfoghatatlan volt a közönség és a színházi szakma számára is.

Bár ennek a váltásnak a jelei már megmutakoztak 2006-ban, mikor *A csillagász álma* elkészült Kapolcson.

• Igen, hiszen ez egy falu életéről, a falu lakosainak bevonásával kilencszer eljátszott szabadtéri happening volt, melyet, ha kellőképpen értelmez a szakma és a közönség, talán nem lett volna ekkora meglepetés ez a legutóbbi váltás. *A csillagász álma* 2006-ban készült, *A szabadulóművész apológiája* 2009-ben. Három év telt el a kettő között, azaz volt elég idő, hogy érleljük magunkban ezt a folyamatot, változást. De *A csillagász álma*ról sem született komoly szakmai vélemény, írás itthon, miközben a külföldiek számára még fogalmi szinten is elhelyezhető színházi vállalkozás volt. Itthon meg inkább a Művészetek Völgye egyik hakniműsora.

És jött utána a *hamlet.ws*.

• Az a gondolat, hogy a *Hamlet*et kivigyük középiskolákba, és olyan formában játsszuk, ami a diákokat kommunikációra serkentheti, egyértelmű kikacsintás volt a drámapedagógia, a színházi nevelés felé. Tehát ha most, 2010-ben csinálunk a Káva Kulturális Műhellyel egy drámapedagógiai projektet, elmondhatjuk, hogy ez a 2007-es *hamlet.ws* szerves folytatása. Sőt, már az *Előtte-Utána* (Krétakör-Katona közös produkció, bemutató 2006. január 13.) során megpróbáltam egyenlőségjelet tenni a színész és a néző között, azaz már akkor észrevehető volt, hogy itt valakit nagyon idegesít ez a kettéosztás, valahogy baja van azokkal a színházi keretekkel, amelyek között eddig alkotott.

Ha a szakma észreveszi ezeket a jeleket, és tájékoztatja a közönséget, az segített volna a 2008-as váltásban?

•Segített volna. De az, hogy nem reagáltak ezekre a jelekre a kritikusok, a szakma, a kollégák, az maga volt a visszajelzés. Hiszen ha a meglévő jeleket, formulákat ismerő társaság nem veszi észre, vagy nem tud reagálni az általam felvetett új jelekre, az azt jelenti, hogy valahol azok kívül vannak a már megismert és elfogadott kereteken. Ez nem rólam szól, hanem egy helyzetet ír le.

Közben az is igaz, hogy a közönségünk - azt gondolom, valahol tüntetőleg - az utóbbi két évben fokozatosan távolmaradt a Krétakörtől. Más társulatoknál az ön-image sokkal erősebb, tehát inkább köthető egy személyhez, egy alkotóhoz a csapat. A Krétakör esetében ez másként alakult, annak ellenére, hogy a "krétakörtség" az én döntéseim mentén alakult. Ennek ellenére 2008-ban úgy tűnt sokaknak, hogy jön egy figura, aki ezt az egészet tönkreteszi. Miközben ez a figura alapította ezt a színházat, építette fel a társulatot, és ő hívott be minden egyes embert ebbe a történetbe. Azaz az 1995-2008 közötti időszak is az én utamnak, döntéseimnek a következménye volt.

Ma is nagyon fontos nekem, hogy a Krétakör műhelyként működjön az instrukcióim alapján, amíg aztán egyszercsak önálló életre nem kel. Előadások létrehozása helyett elkezdtünk projektekre, ügyekre fókuszálni. Ebből is következett természetesen, hogy kevesebb nézőnk lett, hiszen egy projekt egészen pontosan behatárolja azt is, hogy kinek és kiről szól, és nem csak azt, hogy milyen formában.

Ezekhez új partnereket kellett találnunk, új területeket kellett felfedeznünk, gondolok itt a drámapedagógiára, a civil szervezetekre és komoly alternatív kísérletezők körére, akiknél evidencia nyitni a közönség felé, vagy tágítani a színház műfaji kereteit. Azért is volt szükségünk ezekre a partnerekre, mert azt gondolom, hogy amit ma kísérletező, alternatív színháznak nevezünk, igazából ugyanazon keretek között működik, mint egy kőszínház. Nincs értékítélet abban, amit mondok, egyszerűen csak szeretném, ha fogalmi szinten kezdenénk el rendbe tenni a dolgokat. A mi kísérleteink ehhez képest jelenleg igen marginálisak. Annyira specifikusak, hogy hozzáférhetetlenné válnak a nagyközönség számára. Talán ezért is gondolják ma sokan, hogy a Schilling eltűnt, vagy nem csinál semmit.

De ha rámegeyek a Krétakör honlapjára, ott világosan látszik, hogy mivel foglalkozol, foglalkoztok, hogy mit csinál a Krétakör éppen.

•Igen, de ezzel is olyan aktivitást várunk el, amihez színháznézőként nem vagyunk hozzászokva. Ha valamit nem kapok kézhez, annak nem megyek utána. Ez a mai rutin. Ezzel szemben most a Krétakörben tudatosan választott tematika, tudatosan választott keretek, tudatosan választott kommunikáció van. (Ez utóbbi a legnehezebb.) Ez a működés nem része a mai színházi kultúránknak, és látnunk kell, hogy még az alternatívként számon tartott színház közönsége is ugyanolyan rutinból tájékozdódik, mint például az RTL Klub közönsége. Ugyanaz a habitus jellemzi, mely szerint vannak preferált helyei, társulatai, melyeknek így és így kell őt kiszolgálnia. Ha nem azt kapja, amit vár, csalódni fog. Ez természetes, de van más alternatíva is. Engem az érdekel, hogyan tudok behatolni a közösségbe, és ha végeztem, hogyan tudom azt elhagyni. Ez a dinamika érdekel, ezen keresztül vizsgálom magamat, és ezt a lehetőséget kínálok a résztvevőknek és szemlélőknek egyaránt. Így volt ez 2008-ban is, amikor azt éreztem, hogy kifelé kell mennem a Krétakör Színház közösségéből, de nem azért, mert az a közösség rossz, hanem mert ez a dolognak a dinamikája. Vagyis ez nem egy vélemény a közönségről vagy a közönségről, hanem a saját történetem része. Akkoriban még az is felmerült, hogy marad egyben a társulat, viszik tovább a nevet, és csak én szállok ki. De másképp döntöttek, nem tudták elképzelni ugyanezt a társulatot nélkülem. Én meg nem tudtam elképzelni magamat a társulattal. Az általam felvázolt irány érthetetlen volt, vagy egyszerűen nem volt kedvük hozzá. Nem maradt más megoldás, szakítani kellett, a név meg arra maradt, aki kitalálta. Számomra fantasztikus tréning az elmúlt két év, mert folyamatosan azt gyakorlom, hogyan szembesítem magamat a saját problémáimmal és hibáimmal. Ez az, amit önerőből csinálsz, itt nincs külső kontroll. Erre volt egy forma *A szabadulóművész apológiája*. Azt gondolom, hogy sok szempontból túl korai volt ez az akció: nem volt elég pontos a kommunikáció, hézagos volt a koncepció, és a közeg számára is idegen volt a forma. De idővel helyére fog kerülni ez az időszak is.

Eddig nagyrészt a kudarcokat említetted *A szabadulóművész apológiája* kapcsán.

•Azért sok mindenben beljebb vagyunk. A legfontosabb, hogy egyre több az igény, a partner. Vannak külföldi szervezetek, akik érdeklődnek, vannak közösségi színházzal foglalkozó szakemberek, akik szintén kapcsolódnak hozzánk, és vannak persze az iskolák és egyéb civil szervezetek. Ami ebben nagyon fontos, hogy a társadalomtudományok felé nyitunk, szociológusokkal dolgozunk, komoly társadalmi felelősségvállalással rendelkező közösségeket keresünk, építünk. Szerintem erre van most szükség. Abban a korban, amikor folyamatosan leszakadó településekről, lemaradó gyerekekről, túlterhelt tanárokról hallunk, akkor folyamatosan közösségekről, közösségi feszültségekről, és ezek kapcsán közösségi játékokról kell beszélünk. Ebben az országban van minimum 6 millió ember, aki egy évben egyszer sem megy el színházba. Ami nem baj.

Ha én csak ülök és nézek a nézőtéren, maximum addig jutok el, hogy "tényleg, micsoda emberek vannak!". A színház hagyományos keretei ennél többet nem engednek. Ezért is érdekel, hogy a színház kereteit felszabadítsuk, kitágítsuk. A közönséggel való tudatos, tudományos kapcsolattartás újabb minőséget, újabb művészeti kihívást teremthet. Minden olyan formán muszáj dolgozni, változtatni, amelyen keresztül az embert kutatjuk. Amit most csinálók, az nem ellene van a színházi gondolkodásnak, hanem éppen a közepében van. Ezek a legfontosabb kérdések.

És melyek a konkrét projektek?

•Április 30. és május 2. között Pécsen csináltunk egy Majálist, civilek bevonásával. Tavaly szeptemberben kezdődött a munka Gulyás Márton vezetésével, aki fél éven keresztül foglalkozott Pécs feltérképezésével, pécsi szervezetek felkutatásával. Így találtunk rá olyan pályázatokra, melyeket pécsi szervezetek adtak be az EKF-hez. Az volt az ötlet, hogy válasszuk ki azokat, akik alig, vagy nem kaptak pénzt, de a pályázati anyaguk számunkra izgalmas. Szuhay Mártonnak és Fazekas Bálintnak volt egy olyan pályázata, amely egy kulturális központot képzelt el a gróf Széchenyi István Akna helyén Jaroslav Jicinsky Utópia Kollégium címmel. Ez a pályázat ugyan nívódíjat kapott, de végül lekerült az asztalról. Mi meg ezt emeltük az eseményünk közép-pontjába. Vagyis nagyon fontos volt, hogy ne csak együttműködjünk ezekkel a civil szervezetekkel, hanem teret is adjunk nekik. Ez lemondásokkal is járt részünkről és számomra újfajta dramatizálással, művészi kihívással, metódussal. A legfőbb üzenet az, hogy mi, akik itt élünk, hogyan látjuk magunkat, és ti azért gyertek ide, hogy minket megismerjetek. Itt van egy város, mely sokáig nagy bányászváros volt, s most, a 21. században vajon mi lesz belőle? A másik érdekes dolgot a Káva Kulturális Műhellyel és az AnBlok Egyesülettel (kultur-antropológusok és szociológusok csoportja) közösen csináljuk Új Néző program címen, amiben két falu történetét színházi eszközökkel dolgozzuk fel, a magyar-cigány ellentéttel kapcsolatban. A projekt úgy kezdődik, hogy a szociológusok több hetet eltöltenek a kiválasztott két faluban, tanulmányt készítenek, melyet mi megkapunk, és megpróbáljuk dramatizálni és formát találni hozzá. De ez már önmagában rengeteg kérdést felvet, hiszen a szokványos, direkt drámapedagógiai módszerek valószínűleg ebben a helyzetben nem alkalmazhatóak. Hogyan közelítsük meg az embereket? Hogyan szedjük ki belőlük a történeteiket? Milyen formát kínáljunk fel nekik? Őket játszassuk, vagy mi akarjunk nekik játszani? - rengeteg izgalmas kérdés. Most úgy döntöttünk, hogy inkább játszanak ők, ezen keresztül kapcsolódnak egymáshoz. Egyszerrel itt is azt keressük, hogyan lehetne a falvakban élő közösségeket egymással találkoztatni.

És hogyan lehetne több embert megnyerni az új Krétakörnek?

•Abban bízom, hogy a Krétakör lehet érdekes ma is. Hiszen ha korábban élményt jelentett egy olyan előadást látni, amely sms hírekből készült, vagy egy olyat, amiben jelmeztelenül játszottak, miért ne gondolhatná azt a néző, hogy még érni fogják új élmények a Krétakör révén. Lesz majd olyan is, ami sok nézőnek szól, sőt olyan is, ami teljesen hagyományos. Ha már jobban meg tudom fogalmazni a mondataimat, talán érthetőbbé válok. Csinálok tovább a dolgom, tanulok, írok, felhasználom az évek alatt birtokba vett szakmai rutinomat. Az írásra volt kísérlet *A szabadulóművész apológiája* DVD kiadásához tartozó könyv is, amelybe beleírtam a tapasztalataimat. Ha megkérdezné tőlem egy fiatalember, hogyan csináljon ma színházat, akkor először arra lennék kíváncsi, tudja-e, hogy miért szeretne színházat csinálni. Majd azt mondanám: legyen meg a terv, fogalmazd meg pontosan, keress hozzá támogatót, gondold végig, hogy kiknek akarod eladni, és aztán hajrá. Érdemes színházat csinálni, de nem mindegy, hogy milyen...